

LIBRIS

We know
books

Redactare: Ioana Bogdan, Mugur Butuza
Tehnoredactare & DTP copertă: Mihail Vlad
Pregătire de tipar: Marius Badea

Fotografia copertei I: Mircea Dragoș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MUSCĂ, ANNIE

Irina-Margareta Nistor : zâmbet de cinema / Annie Muscă. – Pitești:

Paralela 45, 2022

ISBN 978-973-47-3577-8

791

929

Annie Muscă

IRINA-MARGARETA NISTOR

Zâmbet de cinema

Copyright © Editura Paralela 45, 2022

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

www.edituraparelela45.ro

Editura Paralela 45

Cuprins

<i>Pledoarie pentru biografie</i>	7
1. 1957. De Mărțișor, sincron cu ... televizorul	21
2. 26 martie și zodia lui Van Gogh.....	35
3. Anii '70. Liceul, filmele și limbile străine	57
4. Rădăcini.....	67
5. Simona	75
6. Casa cu filme, cărți și motanul Ritz	81
7. Pe aripile ... vântului	89
8. O logodnă și o rochie de mireasă, dar o altă pasiune	95
9. <i>Cinéma, mon amour</i>	101
10. Întâlnirea cu Magistrul.....	115
11. Cinemateca, a doua casă	119
12. „Vocea filmelor“ și rețeaua VHS.....	121
13. <i>Chuck Norris vs Communism</i> (2015).....	135
14. De film. Comentator <i>versus</i> critic.....	139
15. Numărătoarea festivalurilor autohtone	145
16. Filmul și psihanaliza, combinația perfectă	171

17. De la Mostra di Venezia, la Berlinala. Slalom printre festivaluri	173
18. De la Oscar și Golden Globe, la Palme d'Or și César	177
19. Miraajul primei televiziuni	181
20. Radio, o veche și actuală pasiune.....	191
21. Traducătoare de cărți	195
22. <i>Voyage, voyage...</i> Jurnal de bord.....	199
 <i>Epilog... trepidant</i>	205

Pledoarie pentru biografie

Confesiunile unui biograf

Cum altfel aș fi putut să-mi încep „discursul“, când, pasionată de viețile altora, am ajuns să mă „convertesc“ la o profesie aproape inexistentă în România?

De ce fac asta?

Pentru ca trecerea timpului să nu șteargă amintirile. Iată rațiunea pentru care ascult și rescriu vieți.

Cum fac asta?

Port cu mine zâmbetul, răbdarea de a asculta, discreția, confidențialitatea, dar și o fărâcă din spiritul de detectiv, la întâlnirile, considerate prestigioase *rendez-vous*-uri.

Cine sunt eroii mei?

Unii dintre ei au dispărut de mult sau de curând, alții trăiesc, dar nu au vârstă, ci doar amintiri și vise.

Poate nu stă în firea mea să romantzerez biografiile personajelor mele, pentru că atunci m-aș apropia cu stângăcie de condeii romancierilor. Or, menirea biografului este să păstreze registrul realist, să nu intervină în viața personajului, să nu-l ficționalizeze. Asta nu înseamnă că există vreo îngădire a literaturizării epocilor, contextelor și personajelor. Că doar rostul biografului nu este acela de a înșirui sec etape cronologice din viața cuiva sau de a satisface

plăcerea voyeuristică a mulțimii, ci, pe de-o parte, de a oferi cititorului, cunoașterea unei lumi și a unui personaj, iar pe de altă parte, de a lăsa celui din interiorul poveștii libertatea de a aduce în public ceea ce simte și ceea ce crede că trebuie spus și scris.

Și, dacă tot vine personajul meu actual din universul cinematografic, de ce n-ar putea fi vorba acum și aici de un strop din *ciné-vérité*-ul legendarului Jean Rouch, care începuse să dirijeze Cinemateca Franceză prin '86, când Irina era deja „implicată” în faimosul circuit al casetelor video.

Dacă, pentru lector, încerc să țin biografia la granița dintre sociologie, educație, antropologie și puțin din filosofia cunoașterii, pentru personaj, traversez involuntar camere luminoase, dar și spații ascunse, difuze. Surmontez praguri, încercând să dau la o parte pâcla de pe unele clipe trăite. În tot acest demers al meu, sunt conștientă că pot reactiva vechi suferințe, conducând, fără voia mea, istoria unei vieți la frontiera dintre terapie și dialog, și aceasta, adesea în cazul personajelor care au atins, odată cu vârsta, nevoia de-a se confesa sau de-a vorbi despre toți și toate, așa cum nu o mai făcuseră. Este ceea ce specialiștii nu se feresc să numească „abordarea clinică a biografilor”. Și te întrebi până unde să înaintezi, care îți sunt limitele, ce riscuri îți asumi. Cert este că trebuie să rămâi ancorat în realitatea personajului, oricare ar fi aceasta, fără a-ți permite dansul cu imaginația. Începi să-ți urmărești personajul în drumul lui către sine, fără a scotoci și fără a judeca. Nu poți spune totul despre un om și nu-ți este la îndemână să-l închizi în istoria vieții lui. Nu poți pretinde că ai epuizat subiectul într-o singură carte, știind că nicio viață nu poate fi spusă pe de-a-ntregul.

Radiografiind vieți ale celor de Dincolo, mă gândesc la filosoful Paul Ricœur și la triada „memoria, istoria, uitarea” din titlul unei cărți traduse și în românește. Iar când vine vorba de viețile celor de Aici, mă feresc să cad în stilul unei scrieri cu iz de final de carieră.

Dar viața unui biograf? Pentru că și el are o viață...
Poate părea o existență ciudată. Vă spun eu!

De ce Irina-Margareta Nistor?

Aspectând imaginea hollywoodiană a criticii de film din România ultimelor trei decenii, Irina-Margareta Nistor reprezintă pentru mine strălucirea și emoția filmului de pe Marele Ecran.

Cu vreo 5.000 de filme dublate, aproximativ 1.000 subtitrate și peste 25.000 vizionate, Irina a atins o performanță demnă de Cartea Recordurilor. Paradoxal, a disprețuit dintotdeauna dublajul, preferând să rămână *voice-over*-ul, doar ca să nu acopere niciodată vocile originale. Azi preferă mai mult ca oricând să se autodefinească drept „comentator” și nu „critic” de film, tocmai pentru că a urmărit dintotdeauna filmul cu emoția spectatorului aflat în sala de cinema și nu cu asprimea criticului. Din respect pentru cei care contribuie la realizarea unui film, Irina nu se ridică de pe fotoliul din sala de cinema până nu curg pe generic toate numele acestora. Ar vrea „să dilate” timpul în care să încapă cât mai multe întâlniri binefăcătoare și s-ar socoti învingătoare dacă ar reuși să dezlege misterul omniprezenței. Cronicile ei, expediate de la festivaluri, scrise pe brațe, în avion, în tren sau pe scaunul din dreapta al vreunui automobil de mare viteză, nu seamănă cu ale nimănui. Iar limbajul cu care încearcă să-i apropie pe tineri de lumea fascinantă a filmului, sperând ca într-o bună zi istoria cinematografului să fie predată liceenilor, este de-a dreptul uimitor.

Că Irina „trece sticla” nu mai este o noutate. Și nici faptul că are memoria formidabilă a numelor de actori și regizori, iar în redarea scenariilor de film este neîntrecută. Cu fiecare apariție,

demonstrează că și-a păstrat zâmbetul neatins. Fără îndoială, pasiunea pentru film i-a furnizat elixirul tinereții.

În concluzie, Irina-Margareta Nistor este un personaj pe care orice biograf tenace l-ar fi curtat și nu l-ar fi lăsat să-i scape!

Invitație la... film

Exact în 22 de capitole (plus un epilog... trepidant), asemeni unor secvențe cinematografice, se înșiruie pagini din viața Irinei.

Discutăm despre anii '50 și despre cosmopolitele ei rădăcini, pe alocuri foarte încâlcite; despre semnul ei zodiacal, comun cu cel al lui Van Gogh, pictorul cu cele mai multe biografii din lume. Culmea!

Ne aventurăm în călătorii, logodne și mariaje, iar fotografiile ne sunt cel mai luminat ghid. Fără să vreau, o întrerup zâmbind doar ca să-i amintesc de *Secretul căsniciei fericite*, cartea americanului Zig Ziglar, tradusă chiar de ea, la cumpăna dintre secolele XX și XXI. Trecem, totuși, peste crezul autorului că „idila poate dura o viață“, dar rămânem în atmosfera cafelei, că tot s-a născut Ziglar în anii '20, în Comitatul Coffee din Alabama.

Decidem apoi să-i încredințăm cu generozitate cititorului necunoscut o parte din jurnalul mamei, redactat sub forma unei scrisori către fiica sa, Irina-Margareta. Rândurile emoționante scrise de mâna Simonei îmi sunt călăuză pentru primii ani de existență ai Personajului.

Vorbim despre filme, evident. Și-mi este din ce în ce mai clar că Irina rămâne lipită de peliculele a patru decenii de cinema, începând cu anii '30. Așadar, cei patruzeci de ani cinematografici rămân veșnic nu doar în dicționare, pe role sau pe DVD-uri, ci deopotrivă în mintea și în inima celei care vorbește cu entuziasm

și despre cele de azi, inclusiv despre filmul românesc pe care și l-ar dori țesut în fire de poveste (măcar pe alocuri).

Ne trezim bârfind cu... indulgență staruri (de la Hollywood) nicăieri altundeva decât printre filme și cărți, în casa eroinei, construită odată cu celebra peliculă *Pe aripile vântului*. Adesea ne reunim chiar sub nasul motanului Ritz și în aroma celui mai tare espresso.

Nu-l uităm pe Domnul Cinema, mentorul Irinei, celebrul profesor D. I. Suchianu. El ne-a oferit demult „nestematele“ cinematografice, pe vremea când ea, ucenica lui, începea să devină vocea filmelor rare ce rula la Cinematecă. Într-un capitol special veți afla despre acea întâlnire providențială cu ilustrul critic, o întâlnire schimbătoare de destin.

Parcurgem anii de liceu, când Irina chiulea de la cursuri ca să vadă filme. Apoi anii studenției, cu profesori-reper. Iar Cinemateca se înfățișează imediat drept „a doua casă“ a Irinei.

Traversăm Europa, făcând slalom printre Mostra di Venezia și Berlinală, ajungând la Locarno, într-un superb decor de la poalele Alpilor, apoi la Montreux, tot pe teritoriul helvet. Nu ratăm nici franțuzescul festival de la Reims, nici Stockholm Film Festival (care prinde mereu și ziua mea), nici Namurul din inima Valoniei. Trecem și prin Țara Bascilor, făcând o escală la San Sebastian, apoi parcurgem cronici scrise la Karlovy Vary, regalul cinematografic din nordul Boemiei. Dar ne oprim pe Riviera franceză, tocmai pentru că Irina iubește la nesfârșit Cannes-ul, amintindu-și de fiecare dată de Gopo al nostru, răsplătit cu laurii de pe Croazetă, chiar în anul nașterii ei. Din dragoste pentru acest festival cinematografic, Irina a tradus și cartea lui Olivier Loubes, *Cannes 1939. Festivalul care nu a mai avut loc*.

Trecem împreună Oceanul, doar ca să îmi „arate“ din nou strălucirea Oscarului și a septuagenarelor premii Golden Globe, că doar toate sunt din aur, nu?

Înșirăm cu nesaț festivalurile autohtone de film, deloc puține la număr, pentru că ele rezistă, atrăgând publicul prin producții internaționale de nevăzut în spații convenționale.

Ne este imposibil să ignorăm atmosfera Festivalului Filmului pentru Tineret de la Costinești, nu doar pentru că Irina a fost directorul artistic al ultimei ediții, ci pentru că mai speră ca festivalul cinefililor de la malul mării să reînvie într-o bună zi.

O provoc la o discuție despre combinația perfectă dintre film și psihanaliză, doar ca să ajung la festivalul *Psy* (prescurtat vorbind), lansat chiar de ea la București, în 2012, ca o extensie a European Psychoanalytic Film Festival, de la Londra, că tot îl admiră ea pe Jung, în pasiunea ei inițială pentru Freud.

Suntem pe recepție la *Vocea filmelor* cu „vocea filmelor“. Pe cea înzestrată cu talentul de a-ți transmite o mulțime de informații în cele trei minute magice, uneori o aud cum își înregistrează emisiunea în camera de la etaj.

Știind că traducătorul rămâne doar omul din spatele cărților, o ispitesc să numărăm volumele traduse. Ne ies cam 100, iar eu nu intenționez să dau la o parte piesele de teatru. În timp ce ea îmi mărturisește că ține foarte tare la albumul cu afișe de filme românești, redactat de americanul Christopher Landry, pe care l-a tradus integral în 2010 în franceză, și pentru care a semnat și introducerea, eu îi spun că mă gândesc încă la *Pactul autobiografic* al lui Philippe Lejeune, tradus de ea cu douăzeci de ani în urmă.

Numărăm apoi VHS-urile (scumpe predecesoare ale DVD-urilor) și noapțile nedormite. Ale ei, traducând film după film la demisolul casei misteriosului afacerist Zamfir, iar ale noastre, scurgându-se în fața vreunui televizor pseudocolor, din care

răzbătea vocea-i imbatabilă. Le pierdem numărul, dar nu și pe cel al filmelor „pe video“, dublate de personajul meu în perioada '85-'96. Nici mai multe, nici mai puține de 5.000. Veți fi conduși „pe firul apei“ (sau, de ce nu, „pe banda casetei“), doar ca să nu vă scape uluitoarea poveste a circuitului clandestin al casetelor prin România comunistă și dincolo de ea.

Ne apucă patru dimineața și nostalgiile micului ecran... Pe mine, cele ale figurilor din revelioanele-maraton ale anilor '70 de la TVR, iar pe ea, nostalgiile prietenilor legate în prima televiziune din România, apărută odată cu ea. Poate de aici i se trage și dependența de televizor, pe care aflu că îl deschide inclusiv în călătorii, de cum intră pe ușa camerei de hotel. În TVR subtitrase peste 500 de pelicule și reușise frecvent performanța de a-i deruta pe „cenzori“ să mai treacă peste vreo scenă „interzisă“ din vreun film, un fel de „nestemată cinematografică“, așa cum o numea profesorul Suchianu. Mă atașez imediat de seria documentară *Istoria se repetă?* (în special de episodul „1957“), care poartă semnătura Irinei și marca TVR, și plec acasă cu ea pe DVD.

Ne veghează Pomul de Crăciun mai multe ierni la rând, iar eu aflu câtă iubire și emoție se scurge (fără să se piardă) din fiecare podoabă aninată de crengile lui. Simt prezența celor care se adunau în jurul lui în anii din urmă, iar poveștile casei îmi sunt confirmate de minunata Anik, „ajutorul neprecupețit“ al Irinei, chiar în bucătăria gazdei.

Descopăr micile tabieturi ale eroinei mele. Că în sala de cinema ocupă de fiecare dată fotoliul de la capăt de rând și obișnuiește să ia notițe pe întuneric; că îi place marea, dar nu și sarea, ci doar „iuțeala“; că nu-i lipsesc din geantă bomboanele de ciocolată pentru prieteni și nici piperul de Cayenne, socotit un accesoriu de preț; că în materie de parfum, i-a rămas fidelă doar lui Dior și nemuritoarei

sale creații din '47, inspirată din grădina de roze a copilăriei acestuia din Granville...

Aflu despre „paradoxul“ limbilor străine și cum, dintre engleză și franceză, cea din urmă rămâne preferata, poate și grație mamei, profesoara de franceză din casă, după cum și noțiunea de „comentator de film“ trece în fața noțiunii de „critic de film“, tocmai pentru dragostea ei eternă pentru cinema.

Încep să devin martoră a felului ei nocturn de a lucra și a iubirii nesfârșite pentru pisici. Recunosc că mă aflu în fața unui personaj fascinant și extrem de curios, care deține memoria peliculei (ca să parafralez un titlu de emisiune cu Tudor Caranfil, protagonist pe vremuri la TVR) și care, atunci când ajunge în vreun colț de lume, caută mai întâi cinematograful.

La fiecare întâlnire, mă face părtaşă la agenda ei cotidiană. Observ că e plină „până la refuz“ (deși refuzul nu prea există) și că totul conține „film“. Filme vede și în avion, filme își cumpără și când ajunge în camera de hotel. Mi-e greu s-o urmăresc înșirând locurile unde trebuie să ajungă doar într-o singură zi. Firește, spune ea, „din fericire, mai există și noaptea“, din care somnul ocupă, uneori, doar două-trei ore, alteori este ignorat total. Că doar nesocotește noțiunea timpului. Pe agendă apar, din când în când, și cine-concertele ei, imaginate de Radu Rădescu, și piesele de teatru în care joacă... Dar despre acestea, vă las pe voi să citiți în carte.

Nu e greu să observ felul în care se bucură de lucrurile mărunte, apoi uimitoarele conexiuni pe care le face între tine și ceilalți. Nu poate să-mi ascundă cum îi strălucesc ochii când vorbește despre copii sau despre cei care își petrec veșnicia Dincolo. Este și motivul pentru care nu o dată am vorbit despre proiectele caritabile din cadrul Fundației Vodafone.

Aflu, printre rânduri, și nemuritoare poveste a iubirii ei, care, dincolo de ecran, s-ar traduce „fără egal“. Îi urmăresc (implicându-mă) *liniile vieții* (amintindu-mi de scrierile eruditului Georges Gusdorf). Și mă trezesc, la un moment dat, că într-un sertar al biografului, va rămâne *pour toujours*, alături de o sălbatică margaretă presată, cel puțin o secvență din viața eroinei mele. Sunteți liberi să v-o imaginați. Nu vă pot răpi această plăcere! În plus, de ce n-ar exista și ceva din... „iluzia biografică“, invocată de Pierre Bourdieu?

Constat că tot pasiunea pentru cinema i-a oferit și ocazia dialogurilor nonconformiste cu personalități din sfera filmului. De la regizorul și scriitorul american Alan J. Pakula, carismaticul italian Giuliano Gemma sau olandezul Rutger Hauer, la scenaristul Jean-Claude Carrière, legendarul Francis Ford Coppola sau faimosul Gérard Depardieu și regizorul Anthony Minghella. Nu au lipsit nici personajele feminine. De la actrița Grace Zabriskie, pe care publicul românesc o cunoaște din *Twin Peaks*, sau cuceritoarele franțuzoaice Isabelle Huppert și Carole Bouquet, la distinsa englezoaică Vanessa Redgrave, a cărei voce o dublase pe vremea VHS-urilor.

Nu mi-am propus să vă demonstrez că viața Irinei „bate filmul“, pentru care ea manifestă o adevărată devoțiune, ci doar să vă aduc la masa de montaj, oferindu-vă toate „piesele“ (sau aproape toate), din care să vă construiți, în ordinea în care veți vrea voi, cinematograful ei existență. Nu m-ar mira dacă vor ieși nenumărate variante, că tot declară ea că vizionarea atâtor filme reprezintă felul ei de a trăi mai multe vieți. În cabina de montaj, sper să vă potriviți în sincron „sunetul“ cunoscut de mai bine de trei decenii. Puteți folosi și muzică de fundal. Să nu uit! Irina iubește „plăcerile modate“, varianta Aznavour, creată de Georges Garvarentz, armean de-al lui.